

A magyar japonizmus-kutatás hiányterületei

A Kállai Ernő művészettörténeti-műkritikai ösztöndíj által támogatott, 2020-as kutatások rezüméje

Dénes Mirjam

A japonizmus, azaz a japán kultúra vizsgálata, értékelése és a nyugati művészetekre gyakorolt inspiratív hatása Magyarországon immár egy évtizede áll kutatási érdeklődésem középpontjában. A jelenséget hazánkban az 1980-as évek óta kutatják, s az utóbbi öt év jelentős eredményeket hozott megismerésében és megismertetésében, értelmezésében és a kutatás számára megnyíló új lehetőségek feltérképezésében. 2020-ban azzal a céllal pályáztam a Kállai Ernő művészettörténeti-műkritikai ösztöndíjra, hogy a magyar japonizmus eddig nem kutatott területeinek megkezdhessem a feltérképezését, amelyek terveim szerint a jövőben kiállítások, publikációk formájában mások számára is ismertebbé, sokszínűbbé, mélyebbé teszik e fogalom jelentését. A kutatási tervem négy nagy témakört vázolt fel.

1. A magyar japonizmus reprezentatív példái az iparművészetben

Téma: A japonizmus forráshasználata a magyar kerámiaközpontokban. A kerámiaközpontok alkotásait inspiráló forrásanyag meghatározása segítségével lehetővé válik a pontos megértése annak, hogyan értelmezték a japonizmust a magyar műhelyek, mennyire pontos, tudatos, vagy épp áttételes forráshasználattal bírtak, s mennyire voltak tisztában a felhasznált vizuális források eredeti kontextusával. Cél: a Zsolnay-gyár és a Herendi Porcelánmanufaktúra köréből fennmaradt eredeti japán tárgyak vizsgálata, meghatározása, összevetése a műhelyek rájuk reflektáló darabjaival. A központok ornamentika-repertoárjának forráskutatása korabeli elérhető mintagyűjteményekben és képes kiadványokban, illetve az ez idő tájt nemzetközi kiállításokon látható nyugati japonizáló és eredeti japán darabokkal való összevetésük, illetve nem közvetlen motívumátvételen alapuló stilisztikai vagy technológiai hasonlóságok kimutatása.

Megvalósult feladatok, eredmények: A Janus Pannonius Múzeum gyűjteményében jelentős kutatás zajlott. Egyrészt sikerült felmérni és fényképes munkafotó-dokumentációt készíteni a Zsolnay-gyár egykori mintagyűjteményének japán, vagy Japánnal stílusbeli kapcsolatban álló tárgyairól, melyek egy részének meghatározása megtörtént, más részei jelenleg is kutatás alatt állnak (2020. decemberében egy közel 30 oldalas dokumentációt adok át a JPM-nak japán tárgyaik meghatározásáról, adatolásáról). A tanulmányi gyűjtemény kutatása mellett felmértem és meghatároztam a múzeumban őrzött és a mai napig leltározatlan japán fametszeteket (Hokusai, Horishige, valamint az Utagawa-iskola mestereinek művei) és japán témájú, de nyugati kiadású mintakönyv-lapokat, melyek olyan jeleket mutatnak (pl. ceruzával való átrajzolás), hogy mintáikat másolták, s esetleg fel is használhatták a gyár tervezői. Harmadik feladatköröm a dekorkönyvek és tervlapok áttekintése volt, amelyekből kigyűjtöttem a japonizáló tematikájukat, és amelyek forrásainak meghatározásán jelenleg is dolgozom.

A tárgyak meghatározása a 2020 január-március közötti, Japánban megtett tanulmányi utakon szerzett információk és kiadványok segítségével történik: Kyūshū Ceramic Art Museum (Arita) kiállított tárgyanyaga és katalógusai, Hyōgō Ceramic Art Museum (Kōbe) Meiji-kori modern japán kerámiákról szóló kiállításának tárgyanyaga és katalógusa, Sannenzaka Bijutsukan

(Kiotó) kiállított tárgyanyaga. A kutatás eredményeként íródott a *Keleti szelek, kedvező áramlatok: a Zsolnay gyár japonizmusáról* című tanulmány (tervezett megjelenés: 2021).

2. Japán vizuális megjelenése a magyar sajtóban (1854-1918)

Téma, cél: A magyar sajtó japán témájú képeinek kigyűjtése, értelmezése, előképek felkutatása. Dénes Mirjam *Japán vizuális megjelenése a magyar sajtóban (1853-1895)* címmel írt szakdolgozatának (Károli Gáspár Református Egyetem, 2018) átszerkesztése a *Messziről felmerülő, vonzó szigetek* című forráskiadvány-sorozat (szerkesztő: Buda Attila) V. kötetévé, valamint a téma 1896-1918 közötti időszakra vonatkozó feldolgozásának elkezdése (anyaggyűjtés) a forráskiadvány-sorozat VI. kötetéhez.

Megvalósult feladatok, eredmények: A szakdolgozat kiadvánnyá szerkesztése és az olvasószerkesztés megtörtént, a III., magyar sajtótörténetről szóló fejezet kivételével, melynek javítása Révész Emese tanácsaival és Földi Eszter aktív segítségével jelenleg még zajlik. Az 1896 és 1918 közé eső időszak japán képeinek sajtókutatása lezajlott, eredménye: 569 kép. *Japanológia és művészettörténet határán: a japonizmus vizuális forrásainak kutatásáról* c. tanulmány a következő kiadványban: *Kortárs Japanológia IV.*, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2021.

3. A japán műgyűjtés és a japonizmus kapcsolatainak hiányzó láncszemei - provenienciakutatás

Téma, cél: A Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum japonizmus idején gyűjtött, ismeretlen provenienciájú tárgyainak proveniencia-kutatása, különös tekintettel az Iparművészeti Múzeumtól átvett mintegy ezeröttszáz japán tárgy provenienciájára. Az átadás-átvételi dokumentumokon szereplő régi leltári számok segítségével célozom e tárgyak provenienciadatainak visszaállítása, és a gyűjtők szerepének meghatározása a magyarországi japán gyűjtéstörténetben. Adattári-kutatás az Iparművészeti Múzeumban a Hopp Múzeum adattárából már korábban kinyert információk és a már összeállított műtárgylisták alapján. Az eredmények összegzése, az újonnan felmerülő információk eddigi kutatásba való integrálása.

Eredmények: Az adattári kutatás az Iparművészeti Múzeumban nem valósult meg. Oka: az Adattár költözése, illetve a vírushelyzet okozta zárva tartás. Bár a tervezett kutatás teljes mértékben meghiúsult, a *Japonisme in the Austro-Hungarian Monarchy* című kötetben megjelent, *An Austro-Hungarian Expedition to Japan* című tanulmányomban számos, az Iparművészeti Múzeum által átadott, Xántus János által gyűjtött tárgyat tudtam bemutatni, amelyeket a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum archívjai, az elenyésző mennyiségű, Iparművészeti Múzeumtól megkapott régi leltári karton és a műtárgyak alján található „X” jelzésű régi matricák alapján tudtam azonosítani.

4. A modern japán exportművészet kultúr- és gazdaságpolitikájának, valamint a japonizmus piacának kapcsolatai

Téma, cél: A japonizmus műtárgypiacára mögött álló japán kultúr- és gazdaságpolitikai érdekek kutatása, illetve annak vizsgálata, hogy hogyan, milyen csatornákon keresztül mérték fel a japánok, hogyan juttatták el a kereslettel kapcsolatos információt a japán műtárgyakat alkotó műhelyeknek, manufaktúráknak, gyáraknak, hogyan szervezték meg a megfelelő mennyiségű műtárgytermelést, hogyan modernizálták a műtárgyipart, és végül hogyan terjesztették a nyugati ízlésre készített műtárgyakat az európai és amerikai piacokon és mindez milyen

gazdasági, politikai és kulturális haszonnal járt Japánra nézve. Feladat: a japán és angol nyelvű szakirodalom felgyűjtése, feldolgozása és szaktanulmány írása, utóbbi a japonizmust nem egyoldalúan, a nyugat Japán iránti érdeklődését tükröző jelenségként, hanem a nyugatiasodó és modernizálódó Japán által tudatosan generált gazdaság- és kultúrpolitikai folyamatként értelmezi.

Megvalósult feladatok, eredmények: Forrásgyűjtés Japánban (2020. január-március, Research Center for Japanese Studies, Kiotó, Japán Országgyűlési Könyvtár, Tokió, a felgyűjtött japán nyelvű források feldolgozása jelenleg is zajlik. A kutatás fő kérdéseinek megvitatása 2020. 02.29-én a ジャポニスム学会 (Society for the Study of Japonisme) „Wakate” (Young Researcher) Workshopján (Tokió). A Japán és az Osztrák-Magyar Monarchia között kötött hajózási, kereskedelmi és barátsági szerződés (1869) angol nyelvű, eredeti dokumentuma alapján készült annotált forrásközlése a *Japonisme in the Austro-Hungarian Monarchy* című kötetben, mely tartalmazza a nemzetközi kereskedelembe adható és vehető termékek, árucikkek listáját és a rájuk vonatkozó vámtarifákat, mely a fenn vázolt téma politikai és gazdasági alapidokumentumának tekinthető.

A magyar japonizmus-kutatás hiányterületei című pályázati tervet 2020. februárjában a 2020-as és a 2021-es évre terveztem. Míg a 2020-as év főként az anyaggyűjtésre és feldolgozásra, a 2021-es év az ezekből leszűrhető tudományos eredmények összefoglalására és publikálására koncentrált. Bár a COVID-19 pandémia okozta kutatási nehézségek, illetve a tervezett publikációs fórumok felfüggesztése jelentősen gátolták terveim hiánytalan megvalósítását, a kutatási témák kismértékű változtatásával, illetve új lehetőségek keresésével a munkatervnek megfelelő mennyiségű eredménnyel jártam el. A munkámat 2021-ben a 2020-as munkatervemben vázoltak mentén, a pécsi Zsolnay-gyár japonizmusáról szóló kiállítás tervével bővítve (helyszín: Pécs, Janus Pannonius Múzeum – Zsolnay Múzeum, dátum: 2021. ősz) tervezem folytatni, azon feladatok pótlásával, amelyek megvalósítására 2020-ban nem nyílt lehetőség. Bízom benne, hogy a vírushelyzet enyhülésével a kutatási és publikálási feltételek kedvezőbbé válnak és hogy munkámat a Bizottság támogatása mellett tovább folytathatom.

Lőrinci, 2020.11.18.

Dénes Mirjam
ösztöndíjas